

A. Wahrmund'un *Praktische Handbuch Der Osmanisch-Türkischen Sprache* Adlı Eserindeki Türk Atasözleri

Beytullah BEKAR¹

Öz

Bir millete ait olan ve tarih boyunca dilden dile akıtarılan sözlü kültür ürünlerinden -masal, atasözü, deyim, fıkra, bilmece, ninni, türkü vb.- bazıları zamanla unutulmuş, bazıları değişikliğe uğramış bazıları da ilk günkü şekliyle günümüze kadar ulaşmıştır. Atasözleri bir milletin görüş ve tecrübelerini en güzel yansıtan sözlü kültür ürünlerindedir. Atasözleri için eski kaynaklarda sav kullanılırken daha sonraları mesel ve darbı mesel terimlerinin kullanıldığı görülmüştür. 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud eseri Divânü Lugâti't Türk'te Türk atasözlerinin bazılarını kayıt altına almıştır. Tanzimattan sonra ise Şinasi, Durûb-u Emsâl-i Osmaniye adlı eserinde atasözlerin bir kısmını toplamıştır. Bu çalışmalarla birlikte yabancılar tarafından kaleme alınan transkripsiyon metinlerinde de Türklere ait sözlü kültür ürünlerine rastlamak mümkündür. Kendi halklarına Osmanlı Türkçesini öğretmek için hazırlanan bu metinlerde Osmanlı Türkçesinin gramer kuralları, söz varlığı verilmiş bununla birlikte bazılarında tematik olarak hazırlanmış konuşma cümleleri, alıştırma, bilmece, atasözleri, masallar ve fıkralar da ilave edilmiştir. Codex Cumanicus, Megiser'in Institutiones Lingvae turcicae libri quatuor ve Preindl'nin Grammaire Turque adlı eserleri bunlardan bazılarıdır. A. Wahrmund'un *Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache* (Pratik Osmanlı Türkçesi El Kitabı) adlı eseri de 1864 yılında basılmış transkripsiyon metinlerindedir. Eser üç cilt olarak hazırlanmış ve içeriğinde sözlü kültüre ait malzemeler bulunmaktadır. Sözlü kültür ürünleri içinde 100 adet atasözüne de yer verilmiştir. Çalışmamızda A. Wahrmund'un eserinde bulunan atasözleri tanıtılacak ve günümüz atasözleriyle karşılaştırılacaktır. Atasözlerinden unutulmuş veya değişikliğe uğrayanlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: A. Wahrmund, *Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache*, atasözü, transkripsiyon metni

Turkish Proverbs in *The Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache* of A. Wahrmund

Abstract

Some products of oral culture - story, proverb, idiom, anecdote, riddle, lullaby, folk song, etc. - which belong to a nation and are passed by word of mouth throughout history have been forgotten in time; some have undergone changes; some have reached the present day as in their first form. Proverbs are the best products of oral culture reflecting view and experience of a nation. To name proverbs sav (claim) was used in earlier sources, then the terms of mesel (adage) and darbı mesel (saying) were seen to be used. In the 11th century, Kaşgarlı Mahmud recorded some proverbs in his work Divânü Lugâti't Turk. After reform era, Sinasi compiled a part of proverbs in his work named Durûb-u Emsâl-i Osmaniye. Besides these works, it is also possible to encounter products of oral culture belonging to Turks in transcription texts written by foreigners. In these texts prepared with the aim of teaching Ottoman Turkish to their own public, Ottoman Turkish grammar rules and vocabulary were given.

¹ Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, beytullahbekar@klu.edu.tr [Makale kayıt tarihi: 4.10.2017-kabul tarihi: 12.10.2017]; DOI: 10.29000/rumeli.de.347544

Moreover, spoken sentences listed thematically in some texts, exercises, riddles, proverbs, stories and anecdotes were added. Codex Cumanicus, Institutiones Lingvae turcicae libri quatuor by Megiser and Grammaire Turque by Preindl are some of these works. Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache (Practical Ottoman Turkish Handbook) by A. Wahrmund is a transcription text published in 1864. It is composed of three volumes and the content includes materials of oral culture. A hundred proverbs were included in the products of oral culture. In this study, the proverbs in the work of A. Wahrmund will be introduced and compared with our present proverbs. Also, the proverbs forgotten or undergone changes will be investigated.

Keywords: A. Wahrmund, Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache, proverb, transcription text

Transkripsiyon Metinleri

Geçmişte, Batılılar Türk dünyası -özellikle Osmanlı İmparatorluğu- ile savaş, ticaret, misyonerlik ve benzeri sebeplerle çeşitli ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler sebebiyle Batılılar, Türklerin dillerini öğrenme gayretine girmişler; bu konuda kendi alfabeleriyle sözlükler, gramerler ve çeşitli metinler kaleme almışlardır. Günümüzde araştırmacılar tarafından Avrupa'nın değişik kütüphanelerinde Türk diline ait transkripsiyon metinleri bulunmakta ve bilim dünyasına kazandırılmaya devam etmektedir. Tespit edilen transkripsiyon metinleri incelendiğinde bu kitapların daha çok Osmanlı Türkçesini öğretmek/öğrenmek amacıyla hazırlandıkları görülmektedir. Bu eserlerin çoğunda yalnız gramer bilgileri ve sözlük verilmekle yetinilmemiştir. Yazarlar genellikle eserlerinde tematik hazırlanmış konuşma cümlelerine, fıkralara, atasözlerine, deyimlere, bilmecelere, dualara vb. metinlere de yer vermişlerdir.

Bu sebeple transkripsiyon metinleri, Arap kökenli harflerle yazılan metinlerde ayırt edilemeyen seslerin -özellikle ünlülerin- ayırt edilmesinde (Kartallıoğlu 2011: 27); dönemin söz varlığının ve sözlü kültürün (deyimlerin, bilmecelerin, atasözlerinin, fıkraların, masalların vb.) tespit edilmesinde araştırmacılar için önemli kaynaklar arasındadır. Codex Cumanicus, Hans Schiltberger'in Reisebuch (1460), Filippo Argentini'nin Regola del Parlara Turcho, Hieronymus Megiserus'un Institutiones Lingvae turcicae libri quatuor² ve Preindl'in Grammaire Turque adlı eserleri bunlardan birkaçıdır.

Ülkemizde araştırmacıların dikkatini fazla çekmeyen ve bir iki çalışmanın ötesine gitmeyen transkripsiyon metinleri günümüzde daha da ilgi odağı haline gelmiştir. Ali Ulvi Elöve tarafından hazırlanan J. Deny'e ait 'Grammaire de la Turquie', Aziz Merhan tarafından hazırlanan 'Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi' ve M. Arğunşah ve G. Güner³ tarafından hazırlanan 'Codex Cumanicus' bu çalışmalardan yalnız birkaçıdır.

Çalışmamızda önce A. Wahrmund'un Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache adlı eseri hakkında kısa bilgi verilecektir⁴. Devamında ise makalemizin asıl konusu olan eserdeki yüz atasözünün orijinal ve günümüzdeki şekilleri Ömer Asım Aksoy (Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II), E. Kemal Eyüpoğlu (Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler I-II), Metin Yurtbaşı (Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü) (Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü) nin eserlerindeki şekilleriyle karşılaştırılacaktır. Ömer Asım Aksoy'un, E. Kemal Eyüpoğlu'nun ve Metin Yurtbaşı'nın eserlerinde bulunmayan

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: H. Eren (1998). Türklük Bilimi Sözlüğü I, Yabancı Türkologlar. s.30, Ankara: TDK Yayınları.

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Arğunşah - G. Güner (2015). Codex Cumanicus.İstanbul: Kesit Yayınları.

⁴ Eser hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: B. Bekar, "Adolf Wahrmund ve P.J. Piqure Ait Transkripsiyon Metinleri ve İmlâ Özellikleri", *Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT)*. Sayı: 9/2, s.

atasözlerinin olması halinde Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II (2009) adlı eserde tespit edilmeye çalışılacaktır.

A.Wahrmund ve *Praktische Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache*

Adolf Wahrmund (1827-1913) Wiesbaden'de doğmuş bir Alman-Avusturyalı şarkiyatçıdır. Almanya'da felsefe ve teoloji eğitimi aldıktan sonra Viyana Üniversitesinde klasik filoloji ve şarkiyat çalışmalarına katılmıştır. 1862'de öğretim görevlisi olarak Arapça dersleri; 1865'ten 1910'a kadar da eski Türk halkları, edebiyatları ve dilleri üzerine dersler vermiştir. Aynı zamanda 1871 yılından itibaren K.K. Orientalischen Akademie'de Arapça öğretmeni olarak çalışmıştır. 1885-1897 yılları arasında Viyana Şarkiyat Enstitüsünde yöneticilik yapmıştır (Henning, 2009, s.4/86).

Yazarın çalışmaları: *Babylonierthum, Judenthum und Christenthum* (Leipzig, F.A. Brookhaus, 1882), *Das Gesetz des Nomadentums und die heutige Judenherrschaft* (München, Deutscher Volks-Verlag, 1887), *Die christliche schule und das judenthum* (Wien, Kubasta & Voigt, 1885), *Die Geschichtschreibung der Griechen* (Stuttgart, Hoffmann, 1859), *Diodor's von Sicilien Geschichts-Bibliothek* / (Stuttgart, Kraus & Hoffmann, 1866-); *Fabeln und Parabeln und andere Zeitgedichte* (Wien, Im Selbstverlag, 1896), *Handwörterbuch der neu-arabischen und deutschen Sprache*, (Giessen, J. Ricker, 1898), *Lesebuch in neu-arabischer Sprache: zum "Praktischen Handbuch der neu-arabischen Sprache"* (Giessen, J. Ricker, 1880), *Monsieur Jourdan, der Pariser botaniker, im Qaraba ġ* (Wien, Alfred Hölder, 1889), *Praktisches Handbuch der neu-arabischen Sprache* (Giessen, Ricker, 1861), *Praktisches handbuch der osmanisch-türkischen sprache* (Giessen, 1884).

Praktische Handbuch der osmanisch-türkischen Sprache I, II, III (Pratik Osmanlı Türkçesi El Kitabı: I, II, III). Eser üç cilt olarak hazırlanmış ve toplam 637 sayfadan oluşmaktadır. Eserin üç cildi de 1869 yılında Giessen'de basılmıştır. I. cilt Almanya Bavyera Şehir Kütüphanesi'nde; II. ve III. ciltler de İtalya'da III. Vittorio Emanuele Ulusal Kütüphane'de erişime açık dijital arşivde bulunmaktadır. I. cilt 420 sayfadır ve Osmanlı Türkçesinin gramer bilgilerini içerir. II. cilt 139 sayfa olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tematik olarak hazırlanmış sözlük vardır. İkinci bölüm ise kendi içinde iki alt bölümden oluşmuştur. Birinci alt bölümde tematik olarak hazırlanmış konuşma cümleleri, ikinci alt bölümde ise Osmanlıca olarak verilmiş yüz adet atasözü bulunmaktadır. III. cilt ise 78 sayfa olup bir cevap anahtarı niteliğinde hazırlanmıştır. II. ciltte Osmanlıca olarak verilmiş atasözlerinin, Nasrettin Hoca fıkralarının ve Osmanlı İmparatorluğu ile İngilizler arasında imzalanan anlaşma metninin transkripsiyonlu şekli bulunmaktadır.

Eserde Geçen Atasözleri:

1. **İt ürür kervan geçer.** It örér, kerwân⁵ getschér “Der Hund bellt, die Karawane zieht vorüber” İt ürür kervan yürür (Aksoy, 1993, s.335; Yurtbaşı, 2013a, s.298). İt ürür kervan göçer (yürür) (Eyüpoğlu, 1973, s.141).

2. **Ateşden korkan tütünden sakınır.** Ātesch-dén qorqán tütündén baqynýr “Wer das Feuer fürchtet, scheut den Rauch” Ateşten korkan tütünden sakınır (Eyüpoğlu, 1973, s.27; Yurtbaşı, 2013a, s.323).

⁵ Aynı zamanda *kjāwân, *karwân.

3. **Atılan ok dönmez.** Ātylân oq dönmez “Abgeschossener Pfeil kehrt nicht mehr um” Atılan ok geri dönmez (Aksoy, 1993, s.16; Yurtbaşı, 2013a, s.214; Eyüpoğlu, 1973, s.27).
4. **İhrâm dervişi etmez.** İhrâm derwîschî etmez “Der Pilgermantel macht den Derwisch nicht”
5. **Âdem âdeme gerekdir.** Ādem âdemé gerek-dir “Der Mensch hat den Menschen nöthig” Adam adama (gene, her zaman) gerek olur, (iki serçeden börek olur) (Aksoy, 1993, s.114). Adama adam gerektir, tosbağaya hanesi ~ Adam adama lazım olur (Yurtbaşı, 2013a, s.487). Adam adama gerek olur, (iki serçeden börek olur) (Eyüpoğlu, 1973, s.3).
6. **Arık tauktan semiz tirit olmaz.** Aryq ta’uqdân semîfz tirit olmâfz “Magere Henne gibt keine fette Suppe” Arık etten yağlı tirit olmaz (Aksoy, 1993, s.151). Arık etten yağlı/semiz tirit olmaz (Yurtbaşı, 2013a, s.539). Arık tavuktan tatsız tirit olur (Eyüpoğlu, 1973, s.17).
7. **Eski pambuk tel olmaz.** Eskî pambûq tel olmâfz “Alte Baumwolle gibt keinen Faden” Eski pamuk bez olmaz, kötü demirden kılıç (Eyüpoğlu, 1973, s.94). Eski pamuk bez olmaz, kötü demirden kılıç olmaz (Yurtbaşı, 2013a, s.359). Eski pamuk bez olmaz, dul avrat kız olmaz (BAAD, 2009, s.115).
8. **Eşeyini evvel bağla, sonra Tenriye ısmarla.** Eschejiñî ewwél baghlá, ßoñrá teñrijé yßmarlá “Erst binde deinen Esel an, dann befiehl ihn Gott!” Eşeyini önce bağla sonra Tanrıya ısmarla (Eyüpoğlu, 1973, s.95). Eşeyini sağlam bağla, sonra Allah’a ısmarla (komşunu hırsız çıkarma) (Aksoy, 1993, s.273). Eşeyini evvel sağlam kazığa bağla, sonra Allah’a ısmarla (Yurtbaşı, 2013a, s.594).
9. **İşiran it dişin göstermez.** Yßyrán it dischín⁶ gjöstermez “Hund, der beist, den Zahn nicht weist.” İsriracak it dişini (diş) göstermez (Aksoy, 1993, s.318; Yurtbaşı, 2013a, s.236). İsriran it diş göstermez (Eyüpoğlu, 1973, s.133).
10. **Efendinin nazarı ata tıvardır.** Efendiniñ naçary áta tîmâr-dyr “Des Herrn Auge ist des Pferdes Pflege” Efendinin nazarı ata tıvardır (Eyüpoğlu, 1973, s.83). Ağanın gözü ata tıvardır (Aksoy, 1993, s.120; Yurtbaşı, 2013a, s.267).
11. **Akçe veren düdük çalar.** Aqtsché werén düdük tschalár “Wer das Geld gibt, der spielt auf” Parayı veren düdüğü çalar (Aksoy, 1993, s.413; Eyüpoğlu, 1973, s.197; Yurtbaşı, 2013a, s.366).
12. **Eğri otur doğru söyle!** Egrí otúr doghrú söjlé! “Sitze krumm, aber sprich grade!” Eğri otur (oturalım). doğru söyle (konuşalım) (Aksoy, 1993, s.257; Eyüpoğlu, 1973, s.84). Eğri otur/oturalım, doğru söyleyelim (Yurtbaşı, 2013a, s.218).
13. **Eğri gemi doğru sefer.** Egrí gemí, doghrú sefer “Sei das Schiff krumm, wenn nur die Fahrt grade ist” Eğri gemi doğru sefer (Aksoy, 1984, s.621; Eyüpoğlu, 1973, s.84; Yurtbaşı, 2013a, s.413).
14. **El eli yuvar iki el yüzü yuvar.** El elí juwár, iki el jüfzü juwár “Eine Hand wäscht die andere, beide Hände waschen das Gesicht” El eli (bir eli bir eli) yıkar (yur), iki el (de) yüzü (yıkar, yur) (Aksoy, 1993, s.262). El eli yuvar, iki el yüzü yuvar (Eyüpoğlu, 1973, s.86). El eli yıkar, iki el de döner yüzü yıkar (Yurtbaşı, 2013a, s.590).

⁶ Aynı zamanda *dischiní.

15. **Elma kendi ağacından irak düşmez.** Elma gendi aghadschyndán yráq düschméfz “Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm” Elma kökünden uzağa düşmez (BAAD, 2009, s.111). Armut dalının dibine düşer (Aksoy, 1993, s.153; Yurtbaşı, 2013a, s.46). Armut ağacından uzak düşmez ~ Armut dalından uzağa düşmez (Eyüpoğlu, 1973, s.18).

16. **Andan eyisi yokdur: ne bilirim ne gördüm.** Andán ejisi jóq-dur: né bilirim, né gjördüm “Nichts Besseres als: ich weis Nichts und habe Nichts gesehen.”

17. **İnsan tedbir ider allah takdir**⁷. İnsân tedbîr idér, allâh taqdîr “Der Mensch denkt, Gott lenkt.”

18. **Ortaklık öküzden başka buzağı yegdir.** Ortaqlıq öküfzdén baschqá bufzaghy jék-dir “Besser das Kalb für mich allein, als der Ochs mit Andern gemein.” Ortaklık öküzden başka (yalnız) buzağı yeğdir (Aksoy, 1993, s.401). Ortaklı öküzden (inekten) buzağı yeğdir (Eyüpoğlu, 1973, s.192). Ortaklı öküzden başlı başına buzağı yeğdir ~ Ortaklık danadan yalnız buzağı iyidir (Yurtbaşı, 2013a, s.252).

19. **Öksüz oğlan göbeyi kendi keser.** Öksüfz oghlán gjöbeji gendi keser “Die Waise muss sich selbst die Nabelschnur abschneiden” Öksüz oğlan (çocuk) göbeğini kendi keser (Aksoy, 1993, s.406). Öksüz oğlan göbeğini kendi keser (Eyüpoğlu, 1973, s.193). Öksüz kendi göbeğini kendi keser (Yurtbaşı, 2013a, s.246).

20. **Öke ile kalkan ziyan ile oturur.** Ökjé ilé qalqán fzijân ilé oturúr “Wer mit Zorn auf steht, setzt sich mit Schaden nieder” Öfke ile kalkan zararlı oturur (Yurtbaşı, 2013a, s.374). Öfkeyle kalkan zararlı (ziyanlı) oturur (Aksoy, 1993, s.405; Eyüpoğlu, 1973, s.193).

21. **Umulmayan taş yarar baş.** Ummúlmaján tasch jarár basch “Unverhofft trifft der Stein den Kopf” Ummadığın taş yarar (Aksoy, 1993, s.453; Eyüpoğlu, 1973, s.231; Yurtbaşı, 2013a, s.699).

22. **Uyur yılanın kuyruguna basma!** Ujúr jylyanyñ quyruğuna bábma! “Tritt nicht der schlafenden Schlange auf den Schwanz!” Uyuyan yılanın kuyruğuna basma (Aksoy, 1993, s.454; Eyüpoğlu, 1973, s.232). Uyuyan yılanın kuyruğuna basılmaz (Yurtbaşı, 2013a, s.700).

23. **İki testi bir birine dokunsa biri kırılır.** İki testi bir biriné doqunsá biri qyrylýr “Wenn zwei Krüge an einander stossen, bricht der Eine” İki testi tokuşunca biri elbet kırılır (Aksoy, 1993, s.323; Eyüpoğlu, 1973, s.136; Yurtbaşı, 2013a, s.620).

24. **İki reis bir gemi batırırlar.** İki re’is bir gemi batyryrlár “Zwei Kapitäne lassen das Schiff untergehen.” İki kaptan bir gemiyi batırır (Eyüpoğlu, 1973, s.135; Yurtbaşı, 2013a, s.620).

25. **İki karpuz bir koltuga sığmaz.** İki qarpúfz bir qoltughá byghmáfz “Man trägt nicht zwei Melonen unter Einem Arm.” İki karpuz bir koltuğa sığmaz (Aksoy, 1993, s.322; Eyüpoğlu, 1973, s.135).

26. **İl için ağlayan gözsüz kalır.** Il itschin aghlaján gjöfzsüfz qalýr “Wer um alle Welt weint, wird blind.” El için ağlayan (iki) gözden olur, (yâr için dövünen dizden olur) (Aksoy, 1993, s.262). El için ağlayan gözden olur, (yâr için dövünen dizinden olur.) (Eyüpoğlu, 1973, s.87). El için ağlayan gözden olur, yâr için dövünen dizinden (Yurtbaşı, 2013a, s.590).

⁷ Taranan kaynaklarda bu şekilde tespit edilememiştir. Fakat aynı anlamı veren şu atasözleri bulunmaktadır: Önce deveni bağla sonra Allah’a ısmarla (Eyüpoğlu, 1973, s.195). Eşğini bağla, sonra Allah’a emanet et (Yurtbaşı, 2013a, s.252).

27. **Eyilik eyle denize b[ı]rak! Balık bilmez ise halik bilir.** Ejilik ejlé deñifzé braq! balıq bilméř-isé chāliq bilir “Thu’ das Gute und wirf’s in’s Meer; weifs es der Fisch nicht, so weifs es der Herr” İyilik et denize at; balık bilmezse Halik bilir (Aksoy, 1993, s.336; Yurtbaşı, 2013a, s.626). İyilik et denize at (suya sal); balık bilmezse Halik bilir (Eyüpoğlu, 1973, s.144).

28. **Baba og[u]lla bir bag vermiş, oğul babaya bir salkım uzum vermez.** Babá, oghlá bir bâgh wermisch, oghúl babajá bir řalqým ufzúm werméř “Dem Sohn gibt der Vater einen Weingarten; den Vater läfst der Sohn auf die Traube warten” Baba oğluna bir bađ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş (Aksoy, 1993, s.174). Babası oğluna bir bađ bağışlamış, oğlu babasına bir salkım üzüm vermemiş (Eyüpoğlu, 1973, s.32; Yurtbaşı, 2013a, s.548).

29. **Bal bal demeyle ağız tatlı olmaz.** Bal bal demej’lé aghyfz tatlı olmafz “Honig, Honig sagen wird der Mund nicht süß.” Bal bal demekle ağız tatlanmaz (tatlı olmaz) (Aksoy, 1993, s.177; Yurtbaşı, 2013a, s.550). Bal demekle ağız tatlanmaz (Eyüpoğlu, 1973, s.34).

30. **Bir evde ħoros çok olunca sabağ geđ olur.** Bir ewdē chorós tŧchoq olúndscha řabâĥ getsch olúr “Wo viel Hähne im Haus sind, da wird’s spät Morgen.” Horozu çok olan köyün sabağı geđ olur (Aksoy, 1993, s.316; Eyüpoğlu, 1973, s.132). Horoz çok olan yerde sabağ geđ olur (Yurtbaşı, 2013a, s.618).

31. **Bir bugün iki yarından yegdir.** Bir bu-gún iki jarysyndán⁸ jék-dir “Besser Ein Heute als zwei Morgen”

32. **Bir çiçek ile yaz olmaz.** Bir tschitschék ilé jafz olmafz “Eine Blume macht keinen Sommer” Bir çiçekle yaz olmaz (gelmez) (Aksoy, 1993, s.193). Bir çiçekle yaz (bahar) gelmez (olmaz) (Eyüpoğlu, 1973, s.42). Bir çiçekle bahar/yaz olmaz (Yurtbaşı, 2013a, s.559).

33. **Bir defa düşen âdem bir dağı düşmez.** Bir defá düschén âdem bir-dağı düschméř “Wer Einmal gefallen ist, fällt nicht Wieder.” Bir düştüğün yerde bir daha düşme (Eyüpoğlu, 1973, s.43).

34. **Bir söyle, iki fikr eyle!** Bir söjlé, iki fikr ejlé! “Ueberlege zwei Mal, eh’ du Ein mal sprichst” İki dinle (bin işit) bir söyle (Bir söyle iki dinle) (Aksoy, 1993, s.321). Bir söyle iki işit (dinle) (Eyüpoğlu, 1973, s.45). Bir söyle iki işit (Yurtbaşı, 2013a, s.559).

35. **Beyin çeşmesinden su içme!** Bejiñ tscheschme-sindén Bû ítŧschme! “Aus des Fürsten Brunnen trinke nicht!” Beylik çeşmeden su içme (Aksoy, 1993, s.188; Eyüpoğlu, 1973, s.40; Yurtbaşı, 2013a, s.556).

36. **Beni sayanın kuluyum, saymayanın sultanıyım.** Beni řajanýñ qulújum, řáymajanýñ sulthāny-jym “Ich bin dess’ Diener, der mich achtet, doch dem Tyrann, der mich verachtet.” Sevenin kuluyum (kul ol), sevmeyenin sultanı (Aksoy, 1993, s.426). Sevenin kuluyum sevmeyenin sultanı (Eyüpoğlu, 1973, s.207). Sevenin kuluyum/kulu ol, sevmeyenin sultanı (Yurtbaşı, 2013a, s.681).

37. **Bugünkü yumurta yarınki tauktan yegdir.** Bu-güñkí jumurtá jaryñkí ta’uqdán jék-dir “Ein Ei heute ist besser als die Henne morgen” Bugünkü yumurta yarınki tavuktan yeğdir (iyidir) (Eyüpoğlu, 1973, s.49). Bugünkü yumurta yarınki tavuktan iyidir (Yurtbaşı, 2013a, s.563).

⁸ Almancası “Besser Ein Heute als zwei Morgen” şeklinde verildiği için jaryndán “yarından” olmalı.

38. **Borcsuz yohsul beyden yegdir.** Bordschsúfz jochsúl bejdén jék-dir “Arm und ohne Schulden ist besser als Fürst sein” Borçsuz çoban yoksul beyden yeğdir (Aksoy, 1993, s.202, Eyüpoğlu, 1973, s.48, Yurtbaşı, 2013a, s.561).

39. **Boş topra [torba] ile at tutulmaz.** Bosch toprá⁹ ilé át tutulmáfz “Mit dem leeren Futtersack fängt man kein Pferd” Boş torba ile at tutulmaz (Aksoy, 1993, s.205, Eyüpoğlu, 1973, s.48). Boş torba ile eşek tutulmaz (Yurtbaşı, 2013a, s.561).

40. **Bundan beş yıla dek ya deve ölür ya deveci.** Bundán besch jilé-dek jā dewé olür jā dewedschí “Von heut in fünf Jahren ist entweder das Kameel todt, oder der Kameeltreiber.” Ya deve ya deveci ~Ya deveci, ya üstündeki hacı (Eyüpoğlu, 1973, s.236). Ya deveci, ya üstündeki hacı (Yurtbaşı, 2013a, s.704).

41. **Peynir yeyen su bulur.** Pejnír jejen bú bulúr “Wer Käse ißt, findet auch das Wasser” Peynir yiyen su bulur (Eyüpoğlu, 1973, s.198).

42. **Tembellik yap yap gider ve fakirliği yolda bulur.** Tembellík jap jap¹⁰ gidér we faqırlyghý joldá bulúr “Die Trägheit geht langsam und findet die Armuth unterwegs” Tembellik yap yap gider amma fakirliğe erişir (Eyüpoğlu, 1973, s.226; Yurtbaşı, 2013a, s.694).

43. **Tütün çok kebab yok.** Tütún tshoq, kebáb joq “Viel Rauch, kein Braten!”

44. **Tütünden kortulmak için ateş içine düşme!** Tütündén qortulmáq-itschín átésch itschiné dúschme! “Aus Furcht vor dem Rauche springe nicht ins Feuer!” Tütünden kortulmak için ateş içine düşme (Yurtbaşı, 2013a, s.448).

45. **Sikletler öyütler.** Siqletlér öjütlér “Noth gibt Rath” Her düşüş bir öğreniş/Her ziyan bir öğüttür (Aksoy, 1993, s.307/314; Eyüpoğlu, 1973, s.124/129; Yurtbaşı, 2013a, s.614/615).

46. **Cami ne kadar büyük olsa, imam bildiyini okur.** Dschāmí' né-qadár büjúk olsá, imâm bildijini oqúr “Sei die Moschee auch noch so gross, der Imam predigt nur, was er weiss” Cami ne kadar büyük (cemaat ne kadar çok) olsa imam (hoca) gene bildiğini okur (Aksoy, 1993, s.210). Cami ne kadar büyük olsa da imam bildiğini okur (Eyüpoğlu, 1973, s.52). Cami ne kadar büyük/çok olsa yine imam bildiğini okur (Yurtbaşı, 2013a, s.564).

47. **Çok karınca arslanı öldürür.** Tshoq qaryndschá arslany öldürür “Viele Ameisen sind des Löwen Tod.” Çok karınca deveyi öldürür (Eyüpoğlu, 1973, s.59).

48. **Haivan ölür, semeri kalır; insan ölür, adı kalır.** Haiwân ölür, semerí qalır; insân ölür, ādý qalır “Das Pferd stirbt, sein Sattel bleibt; der Mensch stirbt, sein Name bleibt.” Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır (Eyüpoğlu, 1973, s.122; Yurtbaşı, 2013a, s.613). Eşek ölür semeri, insan ölür eseri kalır (BDDA, 2009, s.117). At ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır (Aksoy, 1993, s.163).

49. **Haivan yularından, insan ikrarından tutulur.** Haiwân jularyndán, insân iqrâryndán tutulür “Das Pferd nimmt man bei der Halfter, den Mann bei seinem Worte” Hayvan yularından, insan

⁹ für torbá.

¹⁰ yavaş yavaş.

ikrarından (sözünden) tutulur (Eyüpoğlu, 1973, s.122). İnsan ikrarından, hayvan yularından tutulur (Aksoy, 1993, s.327). Adam ikrarından, hayvan yularından çekilir (Yurtbaşı, 2013a, s.613).

50. **Halk yanında eşeyinin kuyrugunu kesme: kimi uzundur, kimi kısadır der.** Chalq jānyndá eschejñiñ quyrughún kės-me: kimí ufzún-dur, kimí qyǵá-dyr der “Vor den Augen der Leute stutze deinem Esel den Schwanz; dem Einen ist er zu lang, dem Andern zu kurz.” Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa (Aksoy, 1993, s.273; Eyüpoğlu, 1973, s.94; Yurtbaşı, 2013a, s.594).

51. **Dilden gelen elden gelse, her fakir başa olur.** Dildén gelén eldén gelsé, her faqîr báscha olúr “Wenn die Hand hielte, was der Mund verspricht, wäre jeder Bettler bald Pascha.” Dilden gelen elden gelse her fukara padişah olur (Aksoy, 1993, s.241; Yurtbaşı, 2013a, s.579). Dilden gelen elden gelse her yoksul bir bay olur. - Dilden gelen elden gelse herkes (her fukara) padişah olur (Eyüpoğlu, 1973, s.72).

52. **Dilin kemiği yokdur amma kemiği kırar.** Dilñ gemijí jóq-dur, ammâ gemijí qyrár “Die Zunge hat keine Knochen, aber sie bricht Knochen” Dilin kemiği yok ama kemiği kırar (Yurtbaşı, 2013a, s.319). Dilin kemiği yok (Aksoy, 1993, s.243; Eyüpoğlu, 1973, s.72).

53. **Tilkinin akibet geleceyi kürkünün dükkanıdır.** Tilkininñ ‘âqibét geledschejî kürkdschününñ dükkjāny-dyr “Zuletzt kommt der Fuchs doch in des Kürschners Laden” Tilkinin dönüp (gezip, dolaşp) geleceği yer kürkü dükkânıdır (Aksoy, 1993, s.448). Tilkinin dönüp dolaşp geleceği yer kürkü dükkânıdır (Eyüpoğlu, 1973, s.227; Yurtbaşı, 2013a, s.696).

54. **Dost fena vakitda bilinir.** Dôst fena waqytdá bilinir “Den Freund er kennt man in der Noth” Dost (iyi dost) kara günde belli olur (Aksoy, 1993, s.248). Dost kara günde belli olur (Eyüpoğlu, 1973, s.75). Dost/İyi dost kara günde belli olur (Yurtbaşı, 2013a, s.583).

55. **Dost ile ye iç alış veriş etme!** Dôst-ilé jé itsch, ālysch werisch étme! “Iss und trinke mit deinem Freund, aber mache mit ihm keine Geschäfte!” Dost ile ye, iç, alışveriş etme (Aksoy, 1993, s.247; Eyüpoğlu, 1973, s.75; Yurtbaşı, 2013a, s.583).

56. **Deveci ile dostluk iden kapuyu büyük açmalı.** Dewedschí-ilé dōstlúq iden qapujú büjûk ātschmalý “Wer mit dem Kameeltreiber Freundschaft macht, mufs die Thüre weit aufthun.” Deveci ile görüşen kapısını büyük açar (Eyüpoğlu, 1973, s.69). Deveci ile konuşan (görüşen) kapısını büyük açar (açmalı) (Aksoy, 1993, s.238). Deveci ile görüşen kapısını yüksek açmalı (Yurtbaşı, 2013a, s.578).

57. **Sert sirke kendi kabına zarar ider.** Sert sirké gendi qabyná zarar idér “Scharfer Essig schadet dem eigenen Gefässe.” Keskin sirke kabına (küpüne) zarar (-dır) (Aksoy, 1993, s.358). Keskin sirke kabına zarar (Eyüpoğlu, 1973, s.157). Keskin sirke küpüne/kabına zarar (Yurtbaşı, 2013a, s.639).

58. **Sen çelebi, ben çelebi, atı kim kaşır?** Sén tschelebí, bén tschelebí, āty kim qaschýr? “Du bist ein Junker, ich bin ein Junker wer wird das Pferd striegeln ?” Sen efendi ben efendi, atı kim tımar ide (Eyüpoğlu, 1973, s.423). Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa (Sen dede ben dede bu atı kim tımar ede.) (Aksoy, 1993, s.423). Ben ağa sen ağa, bu ineği kim sağa (Yurtbaşı, 2013a, s.680).

59. **Söz var iş bitirir; söz var baş yetirir.** Söfz war isch bitirir; söfz war básch jetirir “Es gibt eine Art zu reden, Welche die Absicht fördert, und eine Art zu reden, die den Kopf kostet.” Söz var, iş bitirir; söz var, baş yetirir (Aksoy, 1993, s.432; Eyüpoğlu, 1973, s.212, Yurtbaşı, 2013a, s.686).

60. **Sakal başa kurban olsun!** Baqál baschá qorbân olsún! “Der Bart sei Opfer für den Kopf (lieber den Bart geschoren, als den Kopf verloren)” Sakal başa kurban olsun (Eyüpoğlu, 1973, s.202).

61. **Sonra gelen kim ise kapuyu ol kapar.** Soñrá gelén kim isé qapujú ól qapár “Wer zuletzt kommt, macht die Thüre zu” Sonradan gelen kim ise kapıyı o kapar (Eyüpoğlu, 1973, s.210).

62. **Sarığın ağardığına bakma! Sabunu veresiyedir.** Baryghýñ aghardyghyná báy-ma! Bábünú weresijé-dir “Sieh’ nicht, wie weifs der Turban strahlt! die Seife ist noch unbezahlt.” Sarığın ağardığına bakma, sabunu veresiye (Eyüpoğlu, 1973, s.204).

63. **Tatlı dil yerden yılanı çıkarır.** Tatlý dil jerdén jylany tschyqaryr “Süßes Wort lockt die Schlange aus der Erde” Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (Aksoy, 1993, s.444; Eyüpoğlu, 1973, s.224; Yurtbaşı, 2013a, s.693).

64. **Tanıšan dag aşmış, danışmayan yolda kalmış.** Tanyschán dagh äschmysch, danyschmaján joldá qalmysch “Der anfrug, hat den Berg überstiegen, Wer nicht frug, blieb am Wege liegen” Danışan dağı aşmış, danışmayan (-in) yolu şaşmış (Aksoy, 1993, s.228). Danışan dağı aşmış, danışmayan (düz ovada) yolu şaşmış (Eyüpoğlu, 1973, s.63; Yurtbaşı, 2013a, s.573).

65. **Sab[ı]r ile koruk halva, tut yaprağı atlas olur.** Babr-ilé qorúq halwá, tut japraghy atlás olúr “Mit Geduld wird die saure Beere Confekt und das Maulbeerblatt Atlas” Sabırla koruk helva olur, tut yaprağı atlas (Aksoy, 1993, s.418; Yurtbaşı, 2013a, s.676). Sabr ile koruk helva olur, (dut yaprağı dîbâ olur.) (Eyüpoğlu, 1973, s.200).

66. **Topal ile görüşen aksamak öğrenir.** Topál ilé görüschén aqsamáq öjrenír “Wer mit dem Lahmen umgeht, lernt hinken.” Topalla gezen, aksamak öğrenir (Aksoy, 1993, s.449; Eyüpoğlu, 1973, s.228; Yurtbaşı, 2013a, s.696).

67. **Doğru söyleyeni dokuz şehirden sürerler.** Doghrú söjlejení doqúfz schehirdén sürerlér “Wer die Wahrheit spricht, den jagt man aus neun Städten” Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar (Aksoy, 1993, s.244; Eyüpoğlu, 1973, s.74; Yurtbaşı, 2013a, s.581).

68. **Arab araba: yüzün kara demiş.** ‘Aráb ‘arabá: jüfzüñ qará, demísch “Ein Neger sagt dem Andern: dein Gesicht ist schwarz” Arap araba yüzün kara demiş (Eyüpoğlu, 1973, s.16; Yurtbaşı, 2013a, s.583).

69. **Karga karganın gösünü çıkarmaz.** Qarghá qarghanýñ gjöfzünü tschyqarmáfz “Eine Krähe hackt der anderen kein Auge aus” Karga karganın gözünü oymaz (Eyüpoğlu, 1973, s.150; Yurtbaşı, 2013a, s.633). İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz (Aksoy, 1993, s.333).

70. **Karaya sabun, deliye öyüt ne eylesin?** Qarajá Bábün, delijé öjüt ne ejlesín? “Was soll dem Neger die Seife, was dem Narren guter Rath?” Karaya sabun, deliye öğüt neylesin (Aksoy, 1993, s.343; Eyüpoğlu, 1973, s.149; Yurtbaşı, 2013a, s.632).

71. **Kaza geldikde danış gözü kör olur.** Qazâ geldikde dänisch gjöfzü kjör olúr “Wenn das Schicksal hereinbricht, wird das Auge des Weisen blind.” Kaza gelince danış gözü kör olur (Yurtbaşı, 2013a, s.215). Kaza gelince danış gözü kör olur (Eyüpoğlu, 1973, s.152).

72. **Kocamış tilki agdan korkmaz.** Qodschamýsch tilkí āghdán qorqmáǵz “Ein alter Fuchs fürchtet das Netz nicht.” Kocamış tilki faka basmaz (Eyüpoğlu, 1973, s.167). Kocamış tilki faka düşmez (Yurtbaşı, 2013a, s.645).

73. **Kurt tüyünü deyişdirir, huyunu deyişdirmez.** Qurt tüjünú dejischdirir, chūjunú dejischdirméǵz “Der Wolf wechselt die Schur, nicht die Natur” Kurt köyünü (tüyünü) deǵıştırir, huyunu deǵıştırmez (Aksoy, 1993, s.378; Yurtbaşı, 2013a, s.652). Kurt tüyünü (köyünü) deǵıştırir, huyunu deǵıştırmez (Eyüpoğlu, 1973, s.174).

74. **Kurt kocayınca köpeyin maskarası olur.** Qurt qodschajýfndscha kjöpejĩn mas’charasý olúr “Wenn der Wolf alt wird, ist er des Hundes Spott” Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur (Aksoy, 1993, s.378; Eyüpoğlu, 1973, s.174). Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur (Yurtbaşı, 2013a, s.652).

75. **Koyun bulunmadığı yerde keçiye abürrahman çelebi derler.** Qojún bulúnmaryghý jerdé ketschijé ‘abdü’rrahmân tschelebí derlér “Wo es keine Schafe gibt, sagt man zur Ziege Junker Abdurrahman.” Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler (Aksoy, 1993, s.370; Eyüpoğlu, 1973, s.169; Yurtbaşı, 2013a, s.648).

76. **Kedi cigeri görüp yetişmezse bugün urucdur der.** Kedí dschigerí gjörúp jetischméǵzse bu gún urúdsch-dur der “Wenn die Katze eine Leber sieht und nicht erlangen kann, sagt sie: heute ist Fasttag” Kedi ciğere yetişemezse bugün oruçtur, dermiş (Eyüpoğlu, 1973, s.153; Yurtbaşı, 2013a, s.637). Kedi uzanamadığı (yetişemediği) ciğere, pis (murdar) der (Aksoy, 1993, s.355).

77. **Gül dikensiz olmaz safa cefasız olmaz.** Gül dikensifz olmáǵz ǵafâ dschefâsýfz olmáǵz “Keine Rose ohne Dornen, keine Freude ohne Schmerz” Gül dikensiz olmaz, safa cefasız (Yurtbaşı, 2013a, s.607). Gül dikensiz, yâr engelsiz olmaz ~ Gül dikensiz, güzel nazsız olmaz (Eyüpoğlu, 1973, s.112). Gül dikensiz olmaz (Aksoy, 1993, s.241).

78. **Kör kuşun yuvasını tenri yapar.** Kjör quschúñ juwasyný teñrí japár “Dem blinden Vogel baut Gott sein Nest.” Kör kuşun yuvasını Allah yapar (Aksoy, 1993, s.373; Eyüpoğlu, 1973, s.170). Kör kuşun/leyleğin yuvasını Allah yapar (Yurtbaşı, 2013a, s.649).

79. **Körlerin arasında sen dahı gözün kapa!** Kjörlerĩn arasyndá sen dahý gjöfzüñ qapá! “Bist unter Blinden du, mach die Augen zu!” Körler arasında sen de bir gözünü yum (Eyüpoğlu, 1973, s.171; Yurtbaşı, 2013a, s.649).

80. **Gözden uzak olan, gönülden dahı uzak.** Gjöfzdén ufzáq olán, gjönüldén dahý ufzáq “Aus den Augen, aus dem Sinn.” Gözden irak (uzak) olan, gönülden de irak (uzak) olur (Aksoy, 1993, s.293). Gözden irak olan, gönülden de irak olur (Eyüpoğlu, 1973, s.110; Yurtbaşı, 2013a, s.606).

81. **Lakırdı ile pilav olmaz.** Laqyrdý ilé pyláv olmáǵz “Aus Worten macht man keinen Pilav” Lafla karın doymaz (Eyüpoğlu, 1973, s.178). Lakırdı ile peynir gemisi yürümez (Aksoy, 1993, s.383; Yurtbaşı, 2013a, s.656).

82. **Leyleğin ömrü lek lek ile geçer.** Lejlejĩn ‘ömrú lek lek ilé getschér “Des Storches Leben vergeht mit Klappern.” Leyleğin ömrü (günü) lakkala ile geçer (Aksoy, 1993, s.384; Eyüpoğlu, 1973, s.178). Leyleğin ömrü lakkala geçer (Yurtbaşı, 2013a, s.657).

83. **Mermerden tüy bitmez.** Mermerdén tüy bitméfz “Auf Marmor stein wächst kein Flaum.” Mermerde kıl bitmez (Eyüpoğlu, 1973, s.181).

84. **Müft sirke baldan tatlı.** Müft sirké baldán tatlıy “Geschenkter Essig ist süsser als Honig” Bedava sirke baldan tatlıdır (Aksoy, 1993, s.184; Eyüpoğlu, 1973, s.38). Bedava sirke/pekmez baldan tatlıdır (Yurtbaşı, 2013a, s.653).

85. **Nasibin var ise, gelir yemenden; nasibin yogısa düşer dihenden.** Naşibîñ war-isé, gelír jemendén; naşibîñ joghysá, düschér dihendén “Ist’s dein Geschick, so kommt’s aus Jemens fernem Land, ist’s nicht Geschick, fällt’s von der Lippe Rand.” Nasibinde varsa gelir Yemen’den; nasibinde yoksa düşer dehenden (Eyüpoğlu, 1973, s.185).

86. **Ne ekersin anı biçersin.** Né ekérsin aný bitschérsin “Was du säest, das wirst du ernten” Ne ekersen onu biçersin (Herkes ektiğini biçer.) (Aksoy, 1993, s.395). Ne ekersen onu biçersin (Eyüpoğlu, 1973, s.186; Yurtbaşı, 2013a, s.663).

87. **Veren eli kimse kesmez.** Werén elí kimsé kesméfz “Die Hand, die gibt, schneidet Niemand ab” Veren eli kimse kesmez (Aksoy, 1993, s.460; Eyüpoğlu, 1973, s.235; Yurtbaşı, 2013a, s.703).

88. **Her aglamanın gülmesi vardır.** Her aghlamánýn gülmesi wár-dyr “Jedes Weinen hat sein Lachen” Her ağlamanın bir gülmesi vardır (Eyüpoğlu, 1973, s.122; Yurtbaşı, 2013a, s.614).

89. **Her gün beyram deyil.** Her gün bejrâm dejíl “Es ist nicht alle Tage Beiram”

90. **Ya zor ya zer, ya şehirden sefer!** Já fzór ja fzér, ja shehirdén sefér! “Ohne Geld oder Gewalt, räumst die Stadt du bald” Ya zor ya zer, ya şehirden sefer (Eyüpoğlu, 1973, s.237).

91. **Yatan arslandan gezen tilki yegdir.** Jatán arslandán gefzén tilkí jék-dir “Besser ein Fuchs, der spazieren geht, als ein Löwe, der umsteht” Yatan (yatar) arslandan (kurttan), gezen (yelen) tilki yegdir (iyidir) (Aksoy, 1993, s.469). Yatan arslandan, gezen tilki yegdir (Eyüpoğlu, 1973, s.240; Yurtbaşı, 2013a, s.708).

92. **Ya deve ya deveci!** Já dewé já dewedschí! “Entweder Kameel oder Kameeltreiber (Hammer oder Amboss)” Ya deve ya deveci (Eyüpoğlu, 1973, s.236). Ya deveci, ya üstündeki hacı (Yurtbaşı, 2013a, s.704).

93. **Yanlış hisab bagdad’dan döner.** Jañlysch hisâb baghdâd’dán dönér “Eine falsche Rechnung kommt selbst von Bagdad zurück” Yanlış hesap Bağdat’tan döner (Aksoy, 1993, s.466; Eyüpoğlu, 1973, s.238; Yurtbaşı, 2013a, s.706).

94. **Yer demir, gök bakır!** Jer demír, gjök baqýr! “Die Erde ist Eisen, der Himmel Erz (Nichts gelingt)” Yer demir, gök bakır (Aksoy, 1984, s.942; Eyüpoğlu, 1973, s.243; Yurtbaşı 2013b: 699).

95. **Yalancıya kuvve-i hafize şartdır.** Jalandschyjá quwwé-i hâfiçé schárth-dyr “Der Lügner braucht ein gutes Gedächtnis” Yalan söyleyen unutkan olmamalı (Eyüpoğlu, 1973, s.238; Yurtbaşı, 2013a, s.705).

96. **Yaramaz âdem bazar bozar, eyi âdem bazar yapar.** Jaramáfz âdém báfzâr bofzâr, ejí âdém báfzâr japár “Der Böswillige verdirbt das Geschäft, der Gutwillige bringt es zu Stande” Yaramaz adam pazar bozar, iyi adam pazar yapar (Eyüpoğlu, 1973, s.239; Yurtbaşı, 2013a, s.707).

97. **Yagmurdan kaçan doluya ogradı.** Jaghmurdán qatschán dolujá oghradý “Er ist aus dem Regen in den Hagelschlag gekommen” Yağmurdan kaçan doluya uğrar (Eyüpoğlu, 1973, s.237). Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak (Aksoy, 1984, s.930). Yağmurdan kaçarken/kurtuldu doluya tutuldu (Yurtbaşı, 2013a, s.704).

98. **Yorganına göre ayagını uzat!** Jorghanyná gjöré ajaghyňý uzát! “Strecke die 'Füfse nach der Decke!” Yorganına göre kösül¹¹ (Eyüpoğlu, 1973, s.247). Yorganına göre ayak uzatmak (Aksoy, 1984, s.951). Ayagını yorganına göre uzat (Yurtbaşı, 2013a, s.716).

99. **Yemeksiz yatmak borc ile kalkmaktan yegdir.** Jemeksífz jatmaq bordsch-ilé qalqmaqđán jék-dir “Besser hungrig zu Bette gehn, als mit Schulden aufstehn” Yemeksiz yatmak borçlu kalkmaktan yeğdir (Yurtbaşı, 2013a, s.710). Aç yatmak, borçlu kalkmaktan yeğdir (Eyüpoğlu, 1973, s.3).

100. **Tehi dest kapuya varsan, efendi uyur derler; elinde bir pişkeş var ise, efendim buyur derler.** Tehí-dest qapujá warsâñ, efendi ujúr derlér; eliñdé bir pîschkésch war isé, efendim bujúr derlér “Wenn du mit leerer Hand anklopst, so heifst's: der Herr schläft; trägt deine Hand ein Geschenk, so sagt man: belieben der Herr!” Eli boş ağa uyur derler, eli doluya ağa buyur derler (Eyüpoğlu, 1973, s.89). Eli boş kapıya varırsan, ‘Efendi uyur.’ derler; elinde bahşiş varsa, ‘Efendim gel, buyur.’ derler ~ Eli boş ‘Ağa uyur.’ derler; eli doluya ‘Ağa buyur.’ derler (Yurtbaşı, 2013a, s.346).

Sonuç

A.Wahrmund’un kitabında vermiş olduğu yüz atasözü ile Ömer Asım Aksoy (Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II), E. Kemal Eyüpoğlu (Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler I-II), Metin Yurtbaşı (Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü) (Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü) ve BAAD de bulunan atasözleri karşılaştırıldığında şu tespitlere varılmıştır:

A) A. Wahrmund’un eseriyle günümüz eserlerinde aynı şekilde verilmiş olan atasözleri (eş ve/veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar dâhil edilmiştir):

A. Wahrmund’un eserinde vermiş olduğu atasözlerinin seksen beşi isimleri verilen kaynaklarda aynı şekilde tespit edilmiştir.

B) A. Wahrmund’un eserinde veya günümüz eserlerinde uzatılmış şekilleriyle verilmiş olan atasözleri:

Üç atasözü A. Wahrmund’un ve isimleri berilen kaynaklarda uzun/kısa şekilleriyle verilmiştir: 1. Eski pambuk tel olmaz. 2. İl için ağlayan gözsüz kalır. 3. Bundan beş yıla dek ya deve ölür ya deveci.

C) A. Wahrmund’un eserinde veya günümüz eserlerinde hem aynı hem de uzatılmış şekilleriyle verilmiş olan atasözleri:

¹¹ Kösülmek: uzanıp yatmak, ayaklarını uzatarak yatar gibi oturmak, sere serpe oturmak.

Üç atasözü A. Wahrmund'un ve isimleri verilen kaynaklarda hem aynı hem de uzun/kısa şekilde verilmiştir: 1. Âdem âdeme gerekdir. 2. Eşeyini evvel bağla, sonra Tenriye ismarla. 3. Dilin kemiği yokdur amma kemiği kırar.

D) Anlam değişimine uğramış atasözleri:

Bir atasözünün A. Wahrmund eserinde farklı, günümüz kaynaklarında farklı anlama gelecek şekilde kullanıldığı görülmüştür: 1. Borçsuz yohsul beyden yegdir¹².

E) Atasözü olarak verilmiş olup deyim olan atasözleri:

A. Wahrmund eserinde iki deyim atasözü olarak verilmiş olduğu tespit edilmiştir: 1. Yer demir, gök bakır! 2. Yagmurdan kaçan doluya ogradı.

F) Günümüz kaynaklarında tespit edilemeyen atasözleri¹³:

A. Wahrmund eserinde geçen altı atasözü isimleri verilmiş kaynaklarda tespit edilememiştir: 1. İhram dervişi etmez. 2. Andan eyisi yokdur: ne bilirim ne gördüm. 3. Bir bugün iki yarından yegdir. 4. Tütün çok kebab yok. 5. Her gün beyram deyil. 6. İnsan tedbir ider allah takdir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö.A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II - Deyimler Sözlüğü* (4.baskı). Ankara: TDK
- Aksoy, Ö.A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I - Atasözleri Sözlüğü* (7.baskı). İstanbul: İnkılâp
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- BAAD (*Bölge Ağızlarından Atasözleri ve Deyimler I-II*) (2009) (9. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Bekar, B. (2017). Adolf Wahrmund ve P. J. Piqure Aıt Transkripsiyon Metinleri ve İmla Özellikleri. *ZfWT*, ss.61-69. Vol. No.2.
- Durmuş O. (2017). Türkiye Türkçesinin Basılı İlk Atasözleri: H. Megiser'in *Paroemiologia Polyglottos* Adlı Eserinde Yer Alan Atasözleri. *Vefatının 20. Yılı Münasebetiyle Prof. Dr. Necmettin Haceminoğlu Hatıra Kitabı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Eyüpoğlu, E.K. (1973). *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler I*. İstanbul: Doğan Kardeş Maatbacılık
- Eyüpoğlu, E.K. (1975). *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler II*. İstanbul: Doğan Kardeş Maatbacılık
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri (erişim tarihi 10.09.2017)
- Henning, K. (2009). *Der gründerzeitliche Antisemitismus in Wien am Beispiel von Adolf Wahrmund*. Magister der Philosophie, (Diplomarbeit). Universität Wien.
- Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni*. Ankara: TDK Yayınları.
- Paşa A.V. (2005). *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl* (R. Duymaz, Dü.) İstanbul: Gökkuşbu.

¹² A. Wahrmund'un eserinde 'Borçsuz yohsul beyden yegdir' atasözü anlam olarak bulanıktır. Atasözünde virgülin kullanılmaması 'yoksul' sözcüğünün isim mi, yoksa sıfat mı olarak kullanıldığı noktasında tereddüt oluşturmaktadır. Fakat atasözünün Almanca açıklamasında yoksul sözcüğünün sıfat olarak kullanılmadığı ve borçsuz sıfatının ismi olduğu anlaşılmaktadır. A. Wahrmund'un eserinde atasözü 'borçsuz olan yoksul bir insan beyden daha rahattır.' anlamına gelmektedir. Fakat günümüz eserlerinde ise bu atasözü 'Borçsuz çoban yoksul beyden yegdir' şeklinde geçmektedir. Borçsuzluk çobanın özelliği olarak verilmiş ve aynı zamanda bey de yoksul olarak nitelendirilmiştir. İki şekilde verilmiş olan atasözü kıyaslandığında kanaatimizce A. Wahrmund'un eserindeki anlam daha doğru gelmektedir.

¹³ Bu atasözleriyle aynı anlama gelebilecek farklı atasözleri olmasına rağmen eserlerde birebir aynı olmasına, bu şekilde tespit edilememiş ise en azından yakın veya eş anlamlı sözcüklerle kurulmuş olmasına dikkat edilmiştir.

Piquet, P.J.(1869). *Grammatik der türkisch-osmanischen Umgangssprache: nebst einem Anhang von einer Auswahl verschiedener Gespräche, Sprichwörter und einer Wörtersammlung in alphabetischer Ordnung: mit genauer Verzeichnung der Aussprache*, Vien: Albert A. Wenedik Verlag.

Türkiye’de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü (1975). c. VIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Wahrmund, A. (1869). *Praktischen Handbuch der osmanisch-türkischen Sprache I-II-III*. Giessen: J. Ricker’sche Buchhandlung.

Yılmaz, Y. ve Demirci, O. (2016). Preindl’in Grammaire Turque’ünde Türk Atasözleri. *Turkish Studies*.11/20, 25-40.

Yurtbaşı, M. (2013a). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.

Yurtbaşı, M. (2013b). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.